

Húsvét élő reménye

„Isten... élő reménységre szült újjá minket.”
(1Pét 1,3)

Született 1915-ben Budapestben. Teológus, bencés szerzetes. 1933-40 között a római Szent Anzelm Egyetemen filozófiát és teológiát hallgatott. 1940-46 között a pannonhalmi gimnázium és a teológiai főiskola tanára. 1946 óta a Szent Anzelm Egyetem, 1979 óta a Gergely Egyetem teológiai tanára. Legutóbbi írását 1996. 3. számunkban közzöltük.

Öntudatos lét és jövőrenyíltág

A remény, mint a jövőbe tekintő embernek a világ felé megnyíló készsége és bizalma, alapvető emberi magatartás. De keresztény magatartás is. Könnyen elfelejtjük, hogy a kereszténység a remény vallása. Gyermekkorunk óta úgy tudjuk a *Bibliából*, hogy a megváltás reménye Jézus Krisztusban beteljesült. Az ószövetségi zsidó vallás a Messiás várásának a jegyében állt, a keresztény vallás viszont azt hirdeti, hogy a Messiás már eljött és megváltotta a világot.

Ezért, mondják, a keresztény ember nem várja, hanem hittel elfogadja az isteni ígéret beteljesülését. Ez igaz, de Péter apostol ennek ellenére első levelét mégis a remény szavával kezdi: áldja Istent, mert Jézus Krisztus feltámadásával élő reménységre szült újjá minket. Az igazság az, hogy ez az élő remény keresztényi mivoltunkat gyökerében meghatározza. De nem születhetnénk újjá *erre* az élő reményre, ha magára a reménykedésre való készség már születésünktől fogva meg nem határozná emberi létünket. Az élő reménynek különben nem volna bennünk természetes talaja. Pedig ez a természetes talaj az, amit ma különösen ki akarunk tapogatni, hogy meggyőződjunk keresztény hitünk emberi alapjairól. Ezért a reményt itt főleg mint emberi magatartást elemezzük.

Emberi létünk első és legeredetibb tényénél, öntudatunknál kell kezdenünk. Öntudatunkat mint önmagunkban való személyi jelenlétet minden gondolatunkban, választásunkban és tettünkben megtapasztaljuk. Személyi létünknek ez a belső megtapasztalása valójában az egyetlen módja annak, hogy megtudjuk, mi a szellemi létezés: ez a tudatos személyi jelenlét önmagunkban. Az út ehhez a megtapasztaláshoz tudatos cselekedeteinken keresztül vezet: gondolkodásunk, választásaink, tetteink élő folyamatában ébredünk szellemi valóságunk tudatára, ragadjuk meg és vesszük birtokba belső önmagunkat. Ez az öntudat a feltétele annak, hogy a tőlünk különböző dolgokat és személyeket, egyszerűen a világot is felismerjük mint valóságot, mert magunkhoz viszonyítva tudatunkban elválasztjuk azt önmagunk valóságától.

Érdekes azonban, hogy amikor létünk valóságának tudatára ébredünk, egyszersmind ennek a létnek végessége és hiányossága: a nem-lét is tudatossá válik bennünk. Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy nem vagyunk hiánytalanul jelen önmagunkban és éppen ezért nem is tudunk teljesen azonosulni önmagunkkal, mert nem a magunk belső valóságában, hanem csak a tőlünk különböző dolgok ellentétéként, cselekvésünk folyamatában tudjuk megra-

**Kettős tapasztalat:
létünk valósága és
hiányossága**

gadni önmagunkat. Szüntelenül szembe kell fordulnunk a külső valósággal, hogy éljen bennünk belső valóságunk tudata. Ennek a tudatnak kibontakozása, gazdagodása és teljes kifejlődése, szóval személyi tökéletesedésünk állandóan és szükségszerűen a világ objektív valóságára utal minket. Éppúgy, mint ahogy a palántának is napfényre és esőre van szüksége, hogy életerős növényvé fejlődjék. Ebből nyilvánvaló, hogy öntudatunk közvetlen tapasztalatként magában foglalja nemcsak létünk valóságának, hanem végességének és hiányosságának tudatát is: nemcsak azt tudjuk, hogy vagyunk, hanem azt is, hogy nem vagyunk teljesen. Am a nem teljes létezésnek ez a megtapasztalása nemcsak hiány, hanem pozitív lehetőség, sőt képesség is: megtapasztalása létünk természetes nyíltságának a tőlünk különböző lét, a másik ember, a világ felé.

Ez a kettős tapasztalat: egyrészt a lét valóságának, másrészt a hiányosságból eredő lehetőségeinek és képességének együttes megtapasztalása sajátos dialektikus feszültséget teremt az emberben, feszültséget való létezése közt, aminek birtokában van, és lehető létezése közt, amire képes. Voltaképpen ebben a dialektikus feszültségben éli meg ember-voltát, mert a való létezésből a lehető teljesebb létre törekedve fejt ki képességeit és valósítja meg önmagát: annyiban létezik, amennyiben valamivé lesz. Hiányos létének, mint a külső valóságra irányuló nyíltságnak s mint a beteljesülés lehetőségének megtapasztalásában gyökerезik az az ösztönös nyugtalansága, ami szüntelen arra serkenti, hogy a világ és embertársai felé forduljon, s keresse hiányának betöltését, törekedjék a teljesebb létezésre.

A remény nem más, mint ez a nyugtalanság, ami az emberi lét belső feszültségből ered, vagy pozitív értelemben, az az életerő, amely a jelen valóságból a jövő ígérete felé lendíti az embert, hogy egyre teljesebb mértékben valósítsa meg tulajdon létét.

**Törekvés
a teljesebb létre**

Itt jutunk el a döntő ponthoz. Ennek a reménynek beteljesülése nyilván nem önműködően történik, hanem szabad elhatározásainktól függ. Történeti létünk, időben futó életpályánk értelme az, hogy tudatos választásainkkal és szabad döntéseinkkel magunk építsük jövőnket s váltsuk valóra létünk lehetőségeit. Ez emberi hivatásunk és felelősségünk. És felelősségünk terhét csak hivatás-szerű feladatunk súlyával lehet lemérni. Szabadon követhetjük ösztönös reményünk belső indítását, de vissza is utasíthatjuk azt. Megtálálhatjuk, de el is veszíthetjük önmagunkat. A szabad választás lehetőségének azonban súlyos következménye van: a tévedés kockázata a bizonytalanság szorongó érzéseit kelti bennünk. Létünk csődjé egyszerre, mint valami fenyegető szakadék nyílik meg lábunk alatt, és a szorongás belénk fojtja a remény biztató szavát. „Még ha volna is Isten, — mondja Sartre, — ez mit sem változtatna az ember helyzetén”. Úgy érezzük, hogy esendő sza-

badságunkkal végzetszerűen magunkra maradtunk, és az évek múlásával lassan elhal bennünk a remény.

Bizonytalanságunk szorongó érzését még csak fokozza büntudatunk. Arra születünk, hogy megnyíljunk embertársaink és a világ felé, de valami végzetes erő visszahúz önmagunkba s minduntalan önérdékünk kénye-kedvének hálójába gabalyít. Önzésünk vétek a szeretet nyíltsága ellen: ez az igazi bűn. A bűn tudata éppen nyíltságunktól foszt meg, magunkba zár és megtöri reményünk lendületét. Létünk csődje a reménytelenség.

**Létünk csődje:
a reménytelenség**

Az egzisztenciális csődnek ez a kockázata ébreszt végülis annak tudatára, hogy reményünk ösztönös dinamikája nem elég ahhoz, hogy felelősséggel vállalni tudjuk emberi hivatásunkat. A magunk erejéből nem vagyunk képesek arra, hogy önmagunkat, emberi és személyi létünk lehetőségeit megvalósítsuk. Ez a pont az, ahol természetszerűen felvetődik a kérdés: Van-e létünknek végtelen távlata? Van-e reményünk, ami nem életerőnk meg-megtorpantó dinamikájából, hanem minden lét forrásából ered? Van-e abszolút jövő, amit nem nekünk kell építenünk, hanem ami minket épít? Van-e Isten, aki meg tud szabadítani végzetes önzésunktől, létünk csödjének kockázatától, és fel tudja oldani bennünk a bizonytalanság szorongó érzését, az emberi remény elfojtott szavát? S szeret-e minket úgy, hogy ráhagyatkozhatunk mindenestől, mert benne minden reményünk beteljesül?

Létünk „határesetén”

A kérdésre, van-e létünknek végtelen távlata, abszolút jövője, csalhatatlan reménye, a halál ténye, úgy tűnik, egyértelmű választ ad. Halálra vagyunk rendelve valamennyien, életünk útja feltartóztathatatlanul a sír felé tart — ez a tény kérdésessé teszi az emberi lét egész értelmét. Ha élni annyit jelent, mint szüntelenül jövőt tervezni és terveket tettekre váltani, hogy létünk képességeit kifejtsük és lehetőségeinket megvalósítsuk, meghalni ennek ellentétéként nyilván a jövőbe lendülő életerő megtörését jelenti. Nincs mit tervezni, hiábavaló minden erőfeszítés, kárbavész az emberi munka, mert életünk útja megszakad, nincsen jövőnk. S ha ez külön-külön mindegyikünkre áll, végső fokon — minden történeti fejlődés ellenére — áll az egész emberiségre is. A halál úgy jelenik meg tudatunkban, mint az emberi lét végleges csődje.

Eljegyezve a halállal

S ami ennél még súlyosabb, a halál nemcsak mint valami elkerülhetetlen jövőendő esemény áll az ember előtt, hanem mint jelenvaló tény, mint léte gyökerébe oltott sorsa, ami születésétől fogva vele van és végigkíséri élete folyamán. Első pillanatunktól kezdve nemcsak hogy „el vagyunk jegyezve a halállal”, hanem „halálra is vagyunk sebezve”, mert magunkban hordjuk minden földi létező sajátos gyengeségét, törekénységét és mulandóságát.

„Haszontalan
szenvedély”: az
élniakarás

De éppen ezen a kritikus ponton, evilági létünk csöndjében nyilatkozik meg legbensőbb énünk kiolthatatlan élniakarása. Nem az önfenntartás biológiai ösztönéről van itt szó. Ez az élniakarás azonos személyi tudatunkkal. Aki tudatosan jelen van önmagában, az nyilván azt is tudja, hogy ha ez a tudata kialszik, akkor ő maga semmisül meg. Tudatos jelenléte önmagában azonos tulajdon személyi létével, s ennek az öntudatos létnek természetes az, hogy létezzék és megmaradjon. Ha valóban megsemmisülhetne, akkor *passion inutile*, haszontalan szenvedély volna minden élniakarása, és igaza volna Sartre-nak: „*C'est absurde que nous sommes nés, et c'est absurde que nous mourions* — értelmetlen dolog, hogy megszülettünk, és értelmetlen dolog, hogy meghalunk”. S nem meglepő, hogy ez az abszurditás undort kelt benne a létezés iránt. De éppen az abszurditás érzése és a nyomában ébredő utálat az, amiben ösztönösen kitör a személyi tudat tiltakozása a lét értelmetlensége és a megsemmisülés ellen.

A halál „határesetében” — Jaspers nyelvén *Grenzsituation* — voltaképpen az ember „megtestesült” szellemi létének sajátos dialektikája jelentkezik. A halállal számotvetve ugyanis egyrészt megtapasztalja az ember testi létezésének azt az alapvető tényét, hogy nem elég önmagának, s hogy saját erőiből nem képes tulajdon létét fenntartani a mulandó létben, másrészt mégis élni akar, személyi tudata létezésének tényével követeli fennmaradását és nincs erő, ami elfojthatná ezt a tulajdon létéből előtörő élniakarást. Az életet akarja, de a halál hatalmában van. Hol itt a megoldás? Van-e kiút ebből a gyötrő kettősségből? Nem természetes-e, hogy a halál határesetében, e kettős tapasztalat nyomán fölvetődik bennünk a kérdés: Vajon ez a személyi tudat, tudatos személyi létünk olyan mértékben hozzá van-e kötve a külső világhoz, hogy amikor a halál kiszakítja a világból, akkor ez a személyi tudat is kialszik? Kétségtelen, hogy — amint első elmélkedésünkben szó volt róla — személyi tudatunk eredetében és kifejlődésében annyira függ a külső világ megtapasztalásától, hogy az ember ösztönszerűleg úgy érzi, mintha a világtól elszakadnia annyit jelentene, mint elveszteni önmagát. De kérdés, hogy ez nem éppen „megtestesült” szellemi létének a következménye-e a testi létben öntudatára ébredt szellemi én vajon nem képes-e a testtől független, önálló szellemi létre? A természetünkbe oltott élniakarás határozottan erről tanúskodik. Ebből ered létünk belső nyíltsága és képességünk arra, hogy reménykedjünk valami transzcendens valóságban, valami történeti folyamatot meghaladó abszolút jövőben, ami végső értelme és reménye lehet ösztönös élniakarásunknak.

Nyílt jövő és
transzcendens remény

A halál az emberi lét határeseté — végzetes ténye előtt az ember választásra kényszerül: vagy magába zárkózik és beletörődik abba, hogy jövőjének és reményének nincs transzcendens távlata, vagy nem fojtja vissza a léte mélyéből előtörő élniakarást és nyíl-

tan áll az abszolút jövő lehetősége, a transzcendens reményként önmagát ígérő Isten elé. Jövője nyílt és ő nyílt a jövőre.

Evilági remény: a végnélküli haladás

Úgy tűnik, hogy az emberiség nyílt jövőjének és jövőre nyíltságának transzcendens távlat, abszolút jövő és isteni remény nélkül is értelmet lehet adni. Amint ugyanis a földi élet gyökerei sok milliós éves múltba nyúlnak vissza és maga az emberi lét több százezer éves fejlődés eredménye, az ember evilági jövőjének időtartama is beláthatatlan, mondják. Semmi okunk sincs arra, hogy komolyan gondoljunk a történeti folyamat befejezésére, s főleg nem valami isteni világitételre. Jövők nyílt, haladásunk végeláthatatlan. Mások ezt az állítást éppen a technikai fejlődés súlyos veszélyekkel fenyegető, ártalmas hatásaira, például az atomrobbanásokra hivatkozva kétségbevonják. De a külső okoktól függetlenül maga az ember, mint tudatos szellemi lény sem tartja kielégítőnek ezt a magyarázatot. Amint ugyanis nem tudja elfogadni azt, hogy személyi léte nem több, mint a történelmi folyamat egy névtelen cseppje vagy múló mozzanata, ami legfőljebb csak valami személytelen, kollektív társadalmi tudatban él tovább, ugyanúgy abba sem tud beletörődni, hogy egy-egy nemzedék létének ne legyen több értelme, mint az, hogy továbbadja „a haladás fáklyáját” a következő nemzedéknek, és a nemzedékek sorának kollektív tudatában folytatódják.

A humánus haladás felelőssége

Ennél azonban döntőbb az a megfontolás, hogy a világ tudatos fejlesztése, a humánus haladás maga követeli, hogy az ember, jóllehet szerves része a fejlődés folyamatának, egyben kívülről és fölülte álljon annak. Paradoxonnak tűnik ez a kettősség, de a mérőben természeti létezéssel szemben, mint tudatos személyi lét éppen ez az ember: immanens és egyszersmind transzcendens, evilági és világot meghaladó, természeti és tudatos lény, akinek világot meghaladó tudatos mivolta evilági természetes létezésében gyökerezik. A világ fizikai létformájában megtestesült személyes szellemi valóság. A világ tudatos fejlesztése ugyanis csak úgy lehetséges, ha az ember a már megvalósított terveiből kiindulva további terveket dolgoz ki és visz végbe. Az ő tudatában kell, hogy megfogadjon és az ő tudatából kell, hogy kiinduljon a világ továbbteremtésének és a társadalom humanizálásának nagyszerű emberi műve. Ez azonban azt követeli, hogy egyrészt — mint kormányos a hajójában — maga is egészen a világban éljen, másrészt tudatával mégis kívülről és fölülte álljon, hogy haladási irányát és menetét kormányozni tudja. Sőt kreatív ereje, amivel nemcsak kormányozza, hanem menetközben állandóan újjá is építi hajóját, a legmeggyőzőbb tanúság szellemi transzcendenciája mellett.

De ez még nem minden. Ami még ennél is jobban gondolkodásra indítja az embert, az az ezzel a szellemi tudattal és kreatív erővel párosuló felelősség érzése. Az ember nemcsak tudatos lény — erkölcsi lény is. Akarva-akaratlan felelősséget érez tettei és tetteinek következményei iránt. S mint például a természet védelmére vagy a nemzetközi béke fenntartására irányuló mozgalmak tanúsítják, ma ez a felelősség nemcsak egyéni vonalon, hanem egyre növekvő kollektív felelősségtudatban is jelentkezik. Az ember tudományos és technikai erejének növekedésével a társadalom lelkiismereti nyugtalansága is erősödik, mert valamennyien tudjuk, hogy az ember nemcsak teremtésre képes, képes a rombolásra és pusztításra is. És a pusztítás veszélye ma a kollektív halálnak, az emberi lét végső csődjének baljós árnyékát vetíti a világra.

Itt újra „határeset” előtt állunk. Amint az egyéni halál, a kollektív pusztulás veszélye is választásra kényszeríti az embert. „*On est embarqué, il faut choisir*” (Pascal). Választania kell: vagy megtagadja létének transzcendens távlatát és az ember és világ egymásrautaltságának immanens körébe zárkozva egymaga néz szembe tulajdon alkotásának létét fenyegető veszélyeivel, vagy pedig nem fojtja vissza a léte mélyéből előtörő reményt és megnyílik az abszolút jövő transzcendens távlatára. Ez a jövő nem valami elvont túlvilági ígéret, hanem a személyes Isten sugallta életalakító eszmék és elvek, erkölcsi tetterő forrása. Emberi reményünk ösztönszerűen is feléje nyílik, de pusztuláson és halálon diadalmaskodó élő reményre csak ő tud újjászülni minket.

Az újjáteremtés krisztusi reménye

Első gondolatunk az volt, hogy a kereszténység a remény vallása. Van, aki ezt csak egyéni életére vonatkoztatja és úgy véli, hogy remélni annyit jelent, mint Krisztus ígéreteire hagyatkozva bizalommal várni a földi életben Isten segítségét, halála után pedig az örök üdvösséget. Ez a gondolkodás azonban erősen leszűkíti a krisztusi örömhír s vele a krisztusi remény tartalmát és jelentőségét. Igen, aki hisz Krisztusban, az joggal remélheti örök üdvösségét, de az Evangélium nemcsak az egyéni embernek, hanem az egész emberiségnek, az ember egyetemes történeti létének is hirdeti a megváltást. S ezért a krisztusi remény sem csak egyéni életünkre, hanem társadalmi és történeti létünk egészére is rávetíti az üdvösség ígéretének derűs fényét. Megváltásunk Jézusban beteljesült, de ez a beteljesülés egyszersmind ígéret és indulás is: új kiindulópontja az egész teremtett világ megváltásának. „A régi eltűnt, lám, valami új vált valóra!” — kiált fel az Apostol. Isten feltámasztotta az önmagát értünk feláldozó Jézust a halottak közül. Ő a „holtak zsengeje”, az „elsőszülött sok testvére közt”. Vele új teremtés kezdődik:

**Az eszkatologikus
remény evilági
dinamikája**

a bűntől megszabadult és Istennel egyesült ember új élete, mert „mindaz, aki Krisztusban van, új teremtmény” (2 Kor. 5,17) — ez a kereszténység újdonsága és eredeti örömhíre.

Ebben a hitben, a Krisztus által embert és világot megújító Isten egyetemes újjáteremtő művének hitében gyökerezik a keresztény ember reménye. Nem vitás, hogy ez a remény sajátosan eszkatologikus jellegű: azokra a végső időkre vonatkozik, amikor nyilvánvalóvá lesz társadalmi és történeti létünk minden bűne és erénye, és Krisztus ítékezni fog az egész világ felett. Ez lesz az a pillanat, amikor a krisztusi megváltás mindenestől beteljesül és valóra válik a próféta ajkán elhangzott isteni szó, „én újjáalkotok mindent”. (Jel 21,5). „Új eget és új földet”, jelenlététől áthatott új világot teremt akkor Isten, és „hajléka az emberek között lesz: velük fog lakni, azok pedig az ő népe lesznek, — maga az Isten lesz velük” (21,3). Ezzel azonban maga a krisztusi remény is beteljesül: az újjáteremtett ember Istennel egyesülve, az ő életközösségében eléri léte végső célját, értelmét és boldogságát.

A keresztény ember hisz Isten uralmának ebben a teljes megnyilvánulásában és remélve várja jövőbeli beteljesedését. De téves volna azt hinnünk, hogy ez a remény csupán a végső időkre vonatkozik. A valóság az, hogy Isten uralma Krisztussal már megkezdődött a világban. A megváltás újjáteremtő kegyelme, mint megigazulttá tévő és megszentelő erő, már működik köztünk és bennünk. Az emberiség lelki és erkölcsi újjáteremtése már folyamatban van. Hinni Krisztusban pontosan azt jelenti, hogy önként és szabadon elfogadjuk ezt a bensőnkben újjáteremtő kegyelmet, ami Isten fiaivá tesz. Ez az istenfiúságban megvalósult hit természet szerint az eszkatologikus beteljesülésre irányul. „Most Isten fiai vagyunk, mondja János apostol, de hogy mik leszünk, az még nem nyilvánvaló. Tudjuk azonban, hogy megjelenésekor hasonlók leszünk hozzá, mert látni fogjuk őt úgy, amint van.” De a beteljesülés hite és reménye már ebben az életben aktív megszentelő erőként működik bennünk: „Mindaz, akit ez a reménység tölt el iránta, folytatja az apostol, megszenteli magát, amint ő is szent” (1Jn 3, 2-3).

Az újjáteremtett ember azonban nemcsak tulajdon megszentelésére gondol, hanem megújult mivoltából eredő elkötelezettségének érzi, hogy maga is részt vegyen a világ újjáteremtésének isteni művében. Mint keresztény ember az újjáteremtés művének ezzel az isteni elkötelezettségével él a világban, keresi a jövő útját és vállalja társadalmi feladatait, mert hiszi és reméli, hogy Isten általa is teremti az új embert és új világot. A krisztusi remény, a Krisztusban megújult embernek ez a belső dinamikája arra indítja, hogy Isten munkatársa legyen a világ újjáteremtésében.

Áldott legyen az Isten, aki Jézus Krisztus feltámadásával erre az élő reménységre szült újjá minket!